

Natalija Mihelčič, Osnovna šola Stopiče

KO SE »UPORABNO ZNANJE« SREČA S TERENOM – popotovanje po Kobariškem

UVOD

Poučevanje zgodovine je bilo od nekdaj zelo zanimiva, izzivalna in hkrati dovolj zahtevna naloga učiteljev zgodovinarjev, saj bi le-ti morali tudi dolgočasno zgodovinsko temo predstaviti učencem na njim primeren in razumljiv način. Mnogokrat poučevanje zgodovinske tematike poteka po starih, klasičnih načinih poučevanja, pri katerih gre zgolj za frontalno obliko poučevanja. Rutina pri tovrstni uri pouka zgodovine postane nekaj čisto običajnega in temelji le na dveh metodah. Klasična ura sicer ponuja poslušalcu – učencu veliko informacij in podatkov, pri tem pa ne spodbuja njegove aktivnosti med poukom, kot je to možno pri pouku medpredmetnega povezovanja, kjer pasivnost učencev (lahko) postane aktivnost. Posodobljeni učni načrti za zgodovino podajajo množico zamisli in osnutkov za terensko delo (tudi za medpredmetno povezovanje) zgodovine z drugimi osnovnošolskimi predmeti in obenem nudijo dovolj širok »manevrski« prostor za različne cilje predmeta zgodovina. Spodbujanje, vse pogostejše izvajanje terenskega dela je v nekaterih šolah postalo že ustaljena praksa, vsakdanjik življenja učiteljev. Terensko delo, ki ga danes izvajajo številni učitelji predvsem v okviru dnevov dejavnosti, je dobrodošla oblika poučevanja. Nad njegovim izvajanjem so posebno navdušeni učenci, saj v njem vidijo priložnost in možnost drugačnega pouka, kot so ga vajeni v učilnici. Tovrstno delo odpira številna vprašanja in ponuja različne metode in pristope, njegov osnovni cilj pa ostaja enak, doseganje ciljev in usvojitev vsebin na dostopen in fleksibilen način na podlagi vizualnega in izkušenskega doživljanja. Učilnica kot učni prostor poučevanja se pri terenskem delu prestavi v živi svet, v prizorišče dogajanja in spodbudi dojemanje sveta okoli posameznika/skupine. Postane prizorišče multifunkcionalnega in vsestranskega dogajanja, ki se kaže v več segmentih.

Če je včasih še vztrajalo stereotipno mišljenje, da je terensko delo značilno (samo) za naravoslovne predmete, je danes izvedba terenskega dela postala domena tudi drugih šolskih predmetov. Zanimivo je dejstvo, da terensko delo ponuja drugačne možnosti za obravnavo šolskih vsebin, obenem učenca postavlja v središče dogajanja na terenu, lahko ga »postavi« tudi v drugo časovno obdobje. Prostor in okolica pokrajine postaneta osrednji prostor za krepitev učenčevega samostojnega učenja ter dela, hkrati pa mu omenjeni pristop obogati njegove »šolske« izkušnje v pokrajini. Pri tem je potrebno poudariti, da terensko delo ne pomeni učenja samo enega šolskega predmeta, temveč je splet ciljev in vsebin različnih šolskih predmetov. Sočasno

usvajanje več različnih ciljev oz. vsebin poznamo kot medpredmetno povezovanje in uporaba le-tega pri terenskem delu je nepogrešljiva.

Zakaj je (lahko) medpredmetno povezovanje pravilna odločitev učitelja/profesorja? Po pisanju Barbare Sicherl - Kafol je medpredmetno povezovanje koristno, ker pri učencu »spodbuja samostojno, aktivno pridobivanje učnih izkušenj« (Sicherl - Kafol, 2010: 50–61), Barica Marentič Požarnik pravi, da tovrstna oblika poučevanja »predstavlja eno izmed oblik reševanja (življenjskega) problema, ki zahteva čas in usposobljenost učiteljev« (Marentič Požarnik, 2000: 87), saj se z razvijanjem različnih strategij mišljenja in povezovanja povečata kakovost in trajnost pridobljenega znanja, še posebej na terenu. Znanje, trajno usvojeno z medpredmetnimi povezavami in izkustvenim učenjem pri terenskem delu, ostaja podlaga za nadaljnjo nadgradnjo in predstavlja »miselno orodje oz. dostop«, s katerim tako učenci kot učitelji povečajo in podkrepijo svojo vednost o izbrani učni vsebini.

NAČRTOVANJE TERENSKEGA DELA IN NJEGOVA IZVEDBA

Sodobni pristopi poučevanja narekujejo uporabo različnih metod in tehnik, ki naj bi omogočile čim boljši pretok in procesiranje informacij in podatkov pri učencih, ter hkrati zaradi »drugačnosti« tudi povečanje njihove motivacije in pozornosti. Terensko delo za učenca pomeni nekaj povsem »novega« in mu ponuja drugačen način pogleda na usvajanje učne tematike. Diverziteta, ki se pojavi pri tem, je odlična spremljevalka terenskega učnega procesa, podprtega z obilico osebnih in neosebnih elementov, ki jih v terensko delo vnesejo sam učitelj kot organizator ter učenci kot raziskovalci. Na sooblikovanje učnega procesa vplivajo (ne)posredno tudi drugi nešolski dejavniki oz. deležniki, kot so kulturne ustanove in posamezniki, končno tudi sama pokrajina.

Kot sooblikovalka in sokoordinatorica je kulturna ustanova, v tem primeru muzej, pri izvajanju terenskega dela pri zgodovini izredno pomembna, saj poleg pokrajine kot fizičnega prostora s svojim drugačnim načinom prikazovanja dogodkov in dogajanja dopolnjuje terensko delo. Seveda moramo upoštevati, da je odločitev o vključitvi kulturne ustanove v izvajanje terenskega dela popolnoma avtonomna učiteljeva domena. Zagotovo je vključitev in sodelovanje s kulturno ustanovo dobrodošla med naborom številnih ponudb, ki na terenu lahko pripomorejo k boljši fleksibilnosti in elastičnosti poučevanja. T. i.

multifunkcionalnost terenskega dela se kaže ne samo v poučevanju na »odprtem« prostoru, temveč tudi v učenčevem opazovanju pokrajine, dojemanju in razumevanju vzrokov ter posledic, v celostnem medpredmetnem povezovanju in pri ugotavljanju sovplivanja različnih dejavnikov na posamezne elemente v pokrajini, spoznavanju različnih perspektiv (predvsem gre za osebne pripovedi prebivalstva), s čimer se krepijo učenčeve različne spretnosti in zmožnosti.

Terensko delo kot metoda poučevanja v pokrajini je postalo dober primer učne prakse, prenesene v »živi« prostor. Omogoča približevanje učenčevemu razumevanju in lažjo dostopnost učne snovi.

Na Osnovni šoli Stopiče je terensko delo sestavni del poučevanja in pedagoškega procesa, pogosto izvedenega ob dnevnih dejavnosti. Tudi pri pouku zgodovine se tovrstna oblika poučevanja uporablja kot ena izmed metod; letošnja izvedba terenskega dela je potekala pri devetošolcih na temo prve svetovne vojne na Slovenskem s poudarkom o vojaškem dogajanju na soški fronti. Zaradi izredno pestre muzejske ponudbe lokalnega muzeja o poteku in slikovitem prikazu življenja na Slovenskem med prvo svetovno vojno in vojaškem dogajanju na soški fronti, z bogatimi muzejskimi zbirkami in muzealijami je Kobariid s Kobariškim muzejem postal primeren »učni prostor« za izvedbo terenskega dela. Danes muzeji predstavljajo pomemben element pri odkrivanju in raziskovanju preteklosti (domačega) kraja; predvsem njihovo poslanstvo o zbiranju, arhiviranju, restavriranju, konzerviranju, razstavljanju in posredovanju informacij širšemu občinstvu pomeni neprecenljivo zakladnico zgodovinskih virov in znanja.

Učitelji zgodovine se zavedamo, kako pomembna je muzejska ustanova pri poučevanju zgodovine v šoli, še posebno kadar naletimo na zgodovinsko tematiko, ki je učenecem (nekoliko) težje doumljiva in razumljiva. Toda glede na načrtovanje pouka pri samem predmetu in drugih dejavnostih postane obisk muzeja odveč, včasih tudi nepotreben, če verjamemo, da *»bomo vse predelali kar v šoli«*. A prav muzej ponuja veliko dejavnosti za učence, posebno v današnjem času, ko je pedagoška dejavnost postala ena izmed pomembnih muzejskih dejavnosti. Prav je, da se učenci v času svojega osnovnošolskega izobraževanja seznanijo z muzejsko dejavnostjo, posebno pri zgodovini.

Obisk muzeja zahteva temeljito pripravo učitelja, ki želi učence popeljati v omenjeno ustanovo. Priprava in organizacija sta zelo pomembni pri izvedbi obiska, saj mora učitelj natančno in temeljito definirati in izraziti, katere muzejske zbirke si želi ogledati z učenci, s katerimi (dodatnimi) dejavnostmi želi učenecem posredovati dodatna praktična ali/in teoretična zgodovinska znanja, kako naj učenci spoznavajo preteklost ter katere učne cilje želi posebej izpostaviti pri obisku muzeja.

Pri tem je pomoč muzejskega pedagoga zelo dobrodošla, ker kot pravi Cirila Trampuš, *»je ena izmed njegovih nalog tudi svetovanje učiteljem in vzgojiteljem ...«* (Trampuš, 1998: 13), saj na podlagi poznavanja muzejskega dela *»z njegovo ponudbo seznanjajo ter navdušujejo mlade*

za spoznavanje kulturnih vrednot« (Trampuš, 1998: 13). Strokovna podkovanost, organiziranje različnih muzejskih dejavnosti, med katere sodijo tudi vodstvo in delavnice za učence, so pomembne naloge muzejskega pedagoga, ki mora v skladu z učnimi načrti bodisi osnovnošolskega ali/in srednješolskega izobraževanja pripraviti in izvesti učno uro v muzeju. Ne smemo pozabiti, da tovrstno delo muzejskega pedagoga ni enostavno in preprosto, v obsegu muzejskega dela je pedagoška dejavnost danes izredno pomemben in ključni element pri spoznavanju in širjenju tako lokalne kot nacionalne kulturne identitete. Nedvomno je, da je muzejsko pedagoško delo ena izmed učnih oblik, s katerimi lahko učenec približamo zgodovino preteklega časa, jih postavimo v obdobje, ko zgodovinska dejstva dobijo podobo realne in žive prezentacije ali kot pravi Lidija Tavčar, da *»predmet fascinacije niso več razstavljeni eksponati, ampak sredstva njihove prezentacije«* (Tavčar, 2003: 182). Seveda je potreba po ustrezni predstavitvi zgodovinske tematike osnovna oz. nujna, kar pomeni, da je potrebno predstavljeno na razstavah vsebinsko prilagoditi učnim potrebam in sposobnostim učencev.

V našem primeru je ogledu Kobariškega muzeja sledil ogled kostnice ter sirarne/mlekarnje Planika, ki je s svojo nadvse zanimivo predstavitvijo mlekerskega muzeja in demonstracijo priprave masla, kot ga izdelujejo v mlekarni, popolnoma navdušila devetošolce.

Izvedba terenskega dela je potekala v več fazah, ki so zajemale tako učiteljevo kot učenčevu pripravo. Slednja je slonela na obravnavi učnih ciljev v zvezi s predpisano zgodovinsko tematiko, pri njeni obravnavi je bila vzporedno izvedena tudi priprava učencev za aktivnosti na terenu. Priprava učitelja je bila nekoliko kompleksnejša. Okvirni načrt in priprava sta temeljila na temeljiti preučitvi pokrajine, zbiranju informacij o muzejski in turistični ponudbi kraja, vzpostavitvi stikov z želenima ustanovama, čemur je sledila priprava delovnega materiala in učnih listov za učence. Omenjeni akcijski načrt je vključeval tudi organizacijsko in časovno plat izvedenega terenskega dela, ki je predvidel trajanje dneva dejavnosti v obsegu petih do šestih ur aktivne dejavnosti učencev. Terensko delo je bilo predvideno kot utrjevanje že obravnavanih dejstev o prvi svetovni vojni, poglobitvi nekaterih vsebin, vezanih na omenjeno vojno in fronto, ter spoznavanju in usvajanju novih znanj. Načrtno zasnovano terensko delo je deloma vključevalo tudi interdisciplinarno delo in medpredmetno povezovanje. Slednje se je pokazalo pri vključevanju preprostejših ciljev, vezanih na manj obsežne in krajše vsebine s področja geografije, naravoslovja in tudi gospodinjstva.

V fazi priprave terenskega dela pri pouku zgodovine je bilo potrebno pripraviti in uskladiti vsebino terenskega dela s cilji učnega predmeta. Opredelitev učnih ciljev za predmetno področje je zajemala temeljne vsebinske cilje zgodovine, ki opredeljujejo, da učenci spoznajo razlog(e) za odprtje soške fronte v alpskem visokogorju, potek in intenzivnost soških bitk, življenje vojakov na fronti in prebivalcev v zaledju omenjene fronte, oskrbo s prehrano

in opremo, zdravniško oskrbo, razumejo pomen »čudeža pri Kobaridu« leta 1917 ter ovrednotijo pomen kostnice za slovensko in italijansko zgodovino. Dopolnilno dejavnost terenskega dela je predstavljal obisk sirarne/mlekarne, kjer so se učenci podrobneje seznanili s pridobivanjem mlečnih izdelkov, se sami preizkusili v pridelovanju masla in spoznali pomembnost mlekarne za Kobarid in Kobariško, v evropskem merilu tudi za Slovenijo in tujino. Znanja, pridobljena na terenu, so pomenila ponovitev, hkrati pa tudi nadgradnjo že obravnavane zgodovinske tematike po klasični učni metodi, medtem ko je obisk kostnice in mlekarne za učence predstavljal nova znanja.

IZ ŠOLSKIH PROSTOROV NA TEREN – OD SOŠKE BITKE V »MINIATURNI« PREDSTAVITVI DO PROSTRANSTEV KOBARIŠKIH PLANIN

Po temeljiti tehnični in organizacijski pripravi, pregledu literature in virov, strokovni zamisli o poteku terenskega dela ter časovni njegovi razporeditvi je popotovanje po Kobariškem steklo po načrtovanem scenariju. Terensko delo se je po nekajurni poti z Dolenjske pričelo z dopoldanskim prihodom v Kobarid. Začetno fazo dela na terenu je predstavljal ogled muzejskih zbirk v Kobariškem muzeju. Ta je s svojo stalno razstavo o prvi svetovni vojni in soški fronti upravičil množični obisk in svoje poslanstvo, ki je v tem, da prispeva k razumevanju vojaškega dogajanja v slovenskem Posočju.

Učenci Osnovne šole Stopiče so si v sklopu muzeja pod vodstvom vodiča ogledali celotno zbirko stalne razstave. Dogajanje v času prve svetovne vojne predstavlja del kobariške zgodovine, prikazane in razstavljene v trinajstih razstavnih prostorih muzeja. Pot v leto 1915, v čas odprtja soške fronte na Slovenskem, jih je vodila na ogled prve zbirke v »Krnsko sobo«. V njej je prikazan kratek časovni pregled dogodkov na celotnem območju omenjene obrambne linije v alpskem visokogorju, dogodki na njej so predstavljeni od začetka vojaškega bojevanja do zaključnih vojaških operacij ob reki Soči. Osrednji eksponat sobe je maketa Krnskega pogorja z Batognico, na katerem je vsakodnevno in večurno vojskovanje povzročilo prelivanje krvi slehernega vojaka, ki je bil poslan na bojno črto. Eden izmed italijanskih vojakov, Virgilio Bonamore, vpet v metež silovitih napadov, je 26. julija 1915 v svoj dnevnik zapisal: »Ob sedmih se odpravimo na pohod proti skrajnemu grebenu Krna, ki ga sedaj naši, zato ker je prepojen s krvjo, imenujejo Monte Rosso.«¹ Osebni vtis vojaka je na učencih pustil poseben pečat grozovitih tegob številnih vojakov, poslanih v srž ognjevitih spopadov. Nazoren prikaz potekov vojaških spopadov in maketa Krnskega pogorja z označenimi vojaškimi potmi slovenskih in italijanskih vojakov sta pripomogli k boljši učenčevi predstavljivosti krutih naravnih pojavov na fronti.

Nadaljnja »muzejska« pot po sledovih slovenske vojne zgodovine v začetku 20. stoletja je vodila v »Belo sobo«, v kateri so s številnimi fotografijami, razstavljenimi predmeti in odlomki iz dnevnika italijanskega vojaka prikazani boji in trpljenje mnogih vojakov, ki so nad 2000 metri doživljali grozote prve svetovne vojne. Prikaz fotografskega in drugega gradiva je slikovito in zelo nazorno pokazal, kakšno je bilo življenje vojakov v najhujših trenutkih njihovega življenja, številni razstavni predmeti, najdeni ali podarjeni muzeju, so potešili radovednost devetošolcev po zgodbah iz bojnih črt soške fronte. Sledil je ogled »Sobe zaledja«, kjer je bilo na kratko predstavljeno dogajanje v bližnjih in nekoliko oddaljenih naselij od frontne črte. Tu je kopica razstavnih predmetov, od zdravstvenih pripomočkov, uporabe alkohola kot analgetika za blaženje bolečin pri operacijah do kopanja v hladni reki Soči in različnih načinov oskrbe z živilskimi, tehničnimi in drugimi pripomočki pritegnila zanimanje za podrobnejši opis življenja vojakov in civilnega prebivalstva. Vprašanja, ki so jih zastavljali učenci, kot npr. »Kaj so uporabljali za lajšanje in prenašanje bolečin pri operacijah? Katere medicinske instrumente so uporabljali pri operacijah? Kako so lahko hodili po debeli snežni odeji?« in podobna so odražala povečano zanimanje za tovrstni del socialno-vojaške tematike tistega časa.

O grozotah, nečloveškem trpljenju in življenju neposredno na soški fronti so pričali »Črna soba«, polna osebnih izpovedi vojakov, napisi na vratih zapora, številni portreti alpinov, krnsko kamenje in druge muzealije.

Zaključnemu delu razstave je sledil ogled številnih muzealij, zemljevidov in napisov ter multimedijske projekcije, med njimi tudi izdelanega reliefa Zgornjega Posočja s prikazi odločilne bitke na omenjenem območju, ki je podrobneje prikazala in opisala stanje in razmere v noči na odločilno bitko tedanjega časa, bitko za Kobarid. Izdelani relief z natančnimi markacijami poti slovenske in italijanske ter avstro-ogrske vojske kaže na kompleksno in dobro načrtovano vojaško akcijo in organizacijo na obeh straneh vojaških taborov, hkrati pa izredno dobro vizualno predstavitev poteka bitke za Kobarid, znane kot »čudež pri Kobaridu, ki učenec olajša težavnejšo predstavo o njenem kronološkem in organizacijskem poteku ter pripomore k boljšemu in preprostejšemu razumevanju dogajanja na soški fronti.

Posebno priljubljena in zanimiva za učence je konstrukcija kaverne, v katerih so v času bojevanja bivali vojaki v nemogočih in težkih naravnih razmerah. Soba s konstrukcijo kaverne je s pomočjo avdio-vizualnih efektov približala trenutek slehernega vojaka na soški fronti, poseben učinek na učence je imelo pismo neznanega vojaka svojemu očetu: »Dragi oče! /.../ Nisem več na Krasu. Kot sem že pisal mami, sem bil v zaledju fronte ob spodnji Soči. Le za kratek čas desetih dni. Sedaj sem že skoraj mesec dni v Zgornjem Posočju, na tistem znanem

¹ Napis je vzet iz dnevnika italijanskega vojaka, razstavljenega na razstavi (URL://<http://www.kobariski-muzej.si/slo/razstave.html>, citirano: 8. 3. 2012).

višavju, ki smo ga med zadnjo ofenzivo osvojili. V borbah se je naša brigada dobro obnesla ...»² Izsek pripovedi vojaka z zvočnim ozadjem ponarodele furlanske pesmi »*Stellutis alpinis*« je učence spodbudilo v vživljanje v vlogo vojakov in jih spodbudilo k razmišljanju o človeških stiskah na obeh straneh bojne črte. Ogled Kobariškega muzeja se je končal z ogledom kratke multimedijske projekcije, ki pripoveduje o zaključnih bojih ob reki Soči.

Po končanem ogledu Kobariškega muzeja, kjer so učenci dobili tudi promocijsko gradivo o muzeju, je sledil obisk lokalne sirarne/mlekarne Planika v bližini muzeja. V okviru mlekarne Planika, ki se ponaša z večstoletno tradicijo posoškega sirarstva, sodi tudi Muzej sirarstva s stalno zgodovinsko-etnološko razstavno zbirko Od planine do Planike. V njem so si učenci ogledali razstavne panoje in multimedijsko projekcijo o dediščini planinskega pašništva in razvoju sirarstva, na osnovi katere je nastala današnja mlekarina. Osrednji del razstavne zbirke predstavlja planinski stan z vso potrebno opremo za predelavo mleka v sir, ki se še danes uporablja na kobariških planinah. Da so se učenci preizkusili v predelavi mleka v mlečne izdelke, so nekateri med njimi pozorno prisluhnili ponazoritvi in nato poprijeli za leseno orodje in pripomočke, potrebne za predelavo mleka v mlečni izdelek. Prvotna demonstracija vodiča je spodbudila nekaj radovednih nadebudnežev, da so se preizkusili v omenjeni dejavnosti. Poskus in s tem pridobljena izkušnja o predelavi mleka je obogatila učenje tistih, ki so se dejansko preizkusili v mlekarski dejavnosti, in tiste, ki so prisostvovali demonstraciji, ki je bila ponazorjena in dobro predstavljena.

Po ogledu mlekarne in sirarne Planika je sledil še obisk italijanske kostnice na vzpetem delu Gradiča nad Kobaridom. Tišina in spokojnost v neposredni bližini italijanske kostnice sta zgovorno pričali o grozotah prve svetovne vojne ter življenju na tamkajšnjem ozemlju v začetku 20. stoletja. Številni napisi oseb italijanske narodnosti, katerih posmrtni ostanki so bili prineseni z okoliških pokopališč, padlih v času soških bitk, so devetošolcem prikazali in dokazali, da je vojna, ne glede na narodno in versko pripadnost, teritorij in druge karakteristike, sama po sebi grozota velikih razsežnosti, ki ne pozna ne teritorialnih ne drugih meja.

Pri ogledu kostnice so učenci imeli priložnost panoramskega pogleda na Kobarid in njegovo bližnjo okolico, ob tem so s pomočjo procesa opazovanja pokrajine reševali naloge, ki so se navezovala na fiziognomijo, naravno- in družbenogeografske značilnosti obiskanega naselja.

UPORABNOST ZNANJA IN REZULTATI TERENSKEGA DELA

Terensko delo, izvedeno na Kobariškem, se je izkazalo kot smiselno, dobrodošlo in tudi uporabno. Smiselnost

terenskega dela gre pripisati dejstvu, da je obisk Kobariškega tematsko in učno ustrezal njegovi izvedbi, predvsem je učenec devetega razreda ponudil več kot samo neklasično obliko poučevanja in učenja: omogočil je, da se je znanje, pridobljeno po standardni učni metodi v razredu, na podlagi izkustvenega učenja (na terenu) izkazalo kot »izhodišče« za nadaljnje usvajanje učne tematike. Uporabnost znanja se je pokazala kot boljše spoznavanje in poglobljeno razumevanje dogodkov tistega časa, hkrati pa se je znanje zaradi razumevanja tovrstnih zgodovinskih trenutkov in prelomnic razširilo na razumevanje in sklepanje današnjih procesov in razvoja v pokrajini. Izvedeno terensko delo je na omenjenem primeru dokazalo, da je njegova smiselnost upravičena, posebej v primeru preteklega časa, ki si ga učenci težje predstavljajo. Dodano vrednost omenjene metode je predstavljalo medpredmetno povezovanje. Lahko rečemo, da je terensko delo odličen primer sočasnega medpredmetnega povezovanja in obratno, medpredmetno povezovanje je lahko dober rezultat terenskega dela. Izvedbo terenskega dela so spremljali učitelji spremljevalci, ki so bdeli nad delom učencev in jih po potrebi usmerjali ter pomagali pri analogah, ki so jim predstavljale težavo.

Pri izvedbi terenskega dela sem se osredotočila na učne cilje, zapisane v učnem načrtu za zgodovino za deveti razred osnovne šole, obenem sem učni sklop obravnavane zgodovinske tematike želela nekoliko razširiti oziroma poglobiti, in sicer s poudarkom na podrobnem in natančnejšem opisu in prikazu zgodovinskih dogodkov dvajsetega stoletja na Slovenskem. Del učnih ciljev, v sklopu katerih je bila večina usmerjena v usvajanje in izpolnjevanje ciljev pri predmetu zgodovina, je posegel tudi na geografsko področje v okviru splošnoteoretskih in operativnih ciljev pri geografiji, kot so spoznavanje kobariške pokrajine, njene naravnogeografske in družbenogeografske značilnosti in ob spoznanju le-teh vrednotenje in razvijanje čuta za kulturno dediščino. Medsebojni preplet izvajanja zgodovinske in geografske tematike je potekal kot hkratno izvajanje geografskih metod terenskega dela, v sklopu katerega so učenci uporabili veščine orientacije, metodo opazovanja pokrajine in dejavnikov v njej. S pomočjo (turistične) karte so se morali znati orientirati v pokrajini, pravilno določiti lego svojega stojišča, opazovati procese v pokrajini in podobno. Izvajanje tako zgodovinskih kot geografskih metod na terenu je sovpadlo, splet področij obeh (šolskih) predmetov pa je prispeval k boljšemu učenčevemu razumevanju in predstavi o dogodkih pred skoraj sto leti. To je pomenilo, da so učenci na podlagi nekaterih geografskih parametrov in znanj bolj uspešno razumeli razmere v času prve svetovne vojne. Podrobnejša analiza odgovorov na delovnih listov, ki so jih učenci reševali na terenu, je pokazala na izboljšanje znanja o zgodovinski tematiki, prav tako tudi geografskih veščin in že usvojenega geografskega znanja.

² URL://<http://www.kobariski-muzej.si/slo/razstave.html>, citirano: 10. 8. 2012.

Tekom izvajanja dejavnosti terenskega dela so morali učenci sproti reševati delovne liste z različnimi tipi nalog, navezujoč se na terensko delo in interdisciplinarni pristop. Terensko delo je bilo sestavljeno in razdeljeno na dve etapi dela, in sicer terensko delo z nalogami iz zgodovinske tematike in geografskimi nalogami, v sklopu katerih so morali učenci uporabiti geografske metode dela. Prve so se predvsem navezovala na delo v muzeju, medtem ko je geografsko terensko delo potekalo na prostem, v neposredni bližini italijanske kostnice.

Delovni list z zgodovinskimi nalogami je bil sestavljen na podlagi že (nekaterih) znanih zgodovinskih dejstev, večina nalog se je navezovala na dejavnosti terenskega dela in na sam teren v pokrajini. Strukturirane so bile tako, da so učenci iskali odgovore na zastavljena vprašanja na terenu – v muzeju in v pokrajini. Večina zastavljenih nalog je bila »odprtega tipa«, in sicer naloge, ki so zahtevale večjo mero usvojenega znanja oziroma višjo taksonomsko stopnjo usvojenega znanja. Tovrstne naloge so predstavljale skoraj tretjino vseh zastavljenih nalog. V ospredje so bile postavljene naloge, ki so zahtevale zgolj učenčev priklic (že znanih) podatkov. Kot primere nalog nižjih taksonomskih stopenj, ki so od učencev zahtevale poznavanje zgodovinskih dejstev, navajam sledeča vprašanja in dejavnosti: »*Naštej, katere vrste orožij so uporabljali vojaki v prvi svetovni vojni!*«, »*Na kratko opiši življenje vojakov na soški fronti in navedi, kdaj se je ta začela?*«, »*Izberi si najstarejši predmet, ki ga hrani muzej in ga nariši*«, »*S pomočjo izdelanega reliefa o poteku bojev na soški fronti ugotovi, katera vojska je imela večje težave pri premagovanju reliefnih ovir in navedi razlog(e), zakaj je bila oskrba s prehrano motena*«, »*Zakaj so se slovenski vojaki znašli v bitkah na soški fronti?*« in podobno. Vprašanja enakih (nižjih) taksonomskih stopenj so sledila tudi pri terenskem delu v povezavi opazovanja in orientacije v prostoru. Primere tovrstnih nalog navajam ob omembi, da so učenci ob vstopu v Kobaridski muzej dobili izvod (turistično-izletniške) karte, ki jim je bila v veliko pomoč pri reševanju geografskih nalog.

Orientacija in opazovanje pokrajine sta se pričela na Gradiču, na razgledni točki v neposredni bližini italijanske kostnice, saj omenjena lokacija nudi prvovrsten pogled na Kobarid in njegovo okolico. Geografske naloge so se navezovala na dejavnosti na terenu in so bile prav tako strukturirane glede na različne taksonomske stopnje. Primeri nižjih taksonomskih nalog so zajemali sledeča vprašanja: »*Na karti označi svoje stojišče ter s pomočjo karte zapiši nadmorsko višino kraja, katerega si obiskal/a*«, »*Glede na tvoje stojišče navedi, v kateri smeri se nahajata kobaridska šola in nogometno igrišče*«, »*Oglej si naselje, ki se nahaja pod teboj ter del naselja tudi skiciraj in poimenuj, kaj si skiciral/a*«, »*Kako imenujemo reko, ki teče mimo Kobarida?*«, »*Katere dejavnosti so razvite v Kobaridu?*« in podobno. Med nekoliko

zahtevnejšimi geografskimi nalogami je bila naloga, ki je od učencev zahtevala pretvarjanje razdalj s pomočjo karte in vrednotenje. Učenci so morali s pomočjo merila na karti izračunati dejansko razdaljo med dvema različnima točkama: »*S pomočjo karte izračunaj (zračno) razdaljo med stojiščem in ribogojnico. Pojasni, kakšen pomen ima ribogojnica za Kobarid*«. Večje težave so nastopile pri reševanju najzahtevnejših nalog. Te so zaradi zahteve po (globljem in tehtnem) razmisleku zahtevale višje miselne operacije, med katerimi je bilo najbolj zastopano logično-posledično razmišljanje in miselna kreativnost učenca. Tovrstne naloge so se pojavile kot dopolnilo preostalim nalogam, zajele so področje interdisciplinarnega dela, npr.: »*S pomočjo članka, ki si ga prebral/a³, ovrednoti pomen lokalne ribogojnice z zgodovinskega, geografskega in ekološkega vidika*«, »*Ugotovi spremembe v pokrajini, ki bi nastale z odprtjem (morebitnega) zdraviliškega kompleksa*« in »*Primerjaj vojaško dogajanje v Posočju v obdobju prve svetovne vojne in francosko-habsburške vojne leta 1797. Poišči oziroma s primeri dokaži, da je v Posočju potekala obrambna linija v prvi svetovni vojni ter da je Posočje postalo teren premikajoče se Napoleonove vojske v 18. stoletju*«.

Reševanje delovnih listov oz. iskanje rešitev je za učence predstavljalo pravi izziv, saj je bilo glede na strukturo in vrsto zastavljenih zgodovinsko-geografskih vprašanj čutiti pravi »umski napor«, ki so ga uspešno premagali in se izkazali za prave »male raziskovalce«.

Med kakovostnimi odgovori učencev se je znašlo kar nekaj takšnih, ki so dejansko pokazali, da so se učenci poglobili v razmislek ter podali svoje mnenje in analizo. Podajam le nekaj odgovorov tistih učencev, ki so izkazali veliko mero znanja in sposobnosti. Učenka je na nalogo »Ovrednoti pomen lokalne ribogojnice« odgovorila: »*Nekdanja italijanska ribogojnica, katere namen je bilo gojenje ribjih vrst, danes propada nedaleč stran od oči lokalnih prebivalcev. Čeprav je njen pomen skoraj že izgubil na veljavnosti in pomembnosti, pa vseeno le-ta ostaja pomembna sestavina kobaridske pokrajine. Kobaridski biser, kot ji pravijo, ima s turističnega vidika zelo velik pomen, saj ne le, da v njej gojijo znano soško postrv in šarenko, temveč bi ta tudi še danes lahko predstavljala dober vir prihodkov za kraj. Čeprav je njen obstoj vprašljiv, je toliko bolj sramotno, da bi zaradi nesmotrnega ravnanja mesta in občine zaprli kompleks, ki je že sam po sebi zelo vreden*«.

Zelo zanimiv je bil odgovor na vprašanje o odprtju zdravilišča v Kobaridu, ki je ponudil zanimivo razmišljanje učenca: »*Otvoritev zdraviliškega kompleksa v Kobaridu se mi zdi nesmiselna, kajti prva ovira, s katero je nastanek zdravilišča povezan, je pomanjkanje geotermalne vode. To pomeni, da je omenjeno območje revno, kar zadeva geotermalne vode, ni pa izključena možnost drugega tipa zdravilišča. Če bi že želeli ustanoviti zdraviliški kompleks, bi predlagal, da se je izkoristi narava in bližina Soče, ki*

³ URL: <http://www.kmetija.si/Novica/dalec-od-oci-dalec-od-srca>, citirano: 8. 3. 2012.

nudita oddih in sprostitvene dejavnosti. Otvoritev kompleksa bi pomenila spremembo v rabi tal v Kobaridu, potrebno bi bilo urediti vso dokumentacijo, tudi gradbeno, pridobiti tudi potrebno soglasje občine. Novozgrajeni kompleks zdravilišča bi tudi estetsko vplival na podobo Kobarida (drugačni način gradnje), poseg v urbanistični načrt bi prinesel obilico sprememb, največjo težavo pa bi predstavljalo oglaševanje ponudb zdraviliškega kompleksa, ki bi bilo po mojih ocenah težavno. Menim, da v zavetrju alpskega sveta zdraviliški turizem ne bi bil uspešen».

Poznavanje zgodovine iz časa Napoleona je učenko napotilo k naslednjemu razmisleku na zadnje vprašanje: *»Tako kot Napoleon je italijanska vojska v času prve svetovne vojne imela priložnost spoznati kobariško pokrajino. Vojaški pohodi so v obeh primerih prinesli grozote, strah, poboje in številne druge strahotne dogodke, ki so zaznamovali posoškega in kobariškega človeka. V obeh primerih sta se tako Napoleonova kot italijanska vojska borili proti habsburški (avstro-ogrski), h kateri so pripadali tudi Slovenci. Obrambna črta je bila dobro utrjena, na tem območju so bile zgrajene vojaške postojanke, tudi v času Napoleona. Da je Napoleonova vojska bivala nekaj časa v Posočju in tudi v Kobaridu, pričajo materialni viri, kot so zgrajeni mostovi in obeležja«.*

Število pravih odgovorov na zahtevnejša vprašanja je bilo sicer skromno, namenjena so bila predvsem nadarjenim učencem. Vendar so tudi preostali učenci iskali odgovore nanje in se tako učili. Morda bi ti v prihodnje pri raziskovanju ob zahtevnejših vprašanjih potrebovali nekoliko več učiteljeve podpore.

SKLEP

Terensko delo se je, sodeč po pestrem in razgibanem samostojnem delu ali delu v dvojicah, izkazalo za nadvse zanimiv način usvajanja znanja ter doseganja nekaterih zahtevnejših učnih ciljev, predvsem pa je razbilo togost in dolgočasnost standardiziranih učnih metod. Seveda je potrebno izpostaviti, da je odločitev za tovrstni način učenja in poučevanja popolnoma avtonomna domena vsakega učitelja in profesorja, odvisna od mnogih dejavnikov. Prvi med njimi je zagotovo dejstvo, da se tovrstno delo kljub priporočilu in spodbujanju k čim pogostejši uporabi sicer uvršča med priljubljene in želene oblike dela, vendar pa se zaradi (pre)velikih naporov tako za izvajalca kot njegovega uporabnika (ki se morata vsebinsko in tehnično, učitelji tudi organizacijsko, pripraviti na njegovo izvedbo) ne more izvajati vsakodnevno. Naš šolski sistem je naravnan tako, da je pogosta uporaba terenskega dela (skoraj) nemogoča, v prepogostem izvajanju pa bi postala (pre)obremenujoča, netransparentna ter za učence prenasršena učna oblika. Na prvi pogled bi lahko rekli, da je slabost v tem, da je lahko terensko delo bolj učinkovito pri učnih skupinah z boljšimi učnimi sposobnostmi in veščinami; vendar je hkrati dobra priložnost za slabše učeče se učence, da vidijo inokusijo tudi drugačne

metode učenja in z njimi morda celo lažje usvojijo nekatere zahtevnejše cilje.

Terensko delo zagotovo spada med vrsto učnega dela, ki je v veliki meri odvisno od naravnih danostih prostora, v katerem se izvaja. Tukaj gre za naravne »dejavnike«, na katere izvajalec terenskega dela nima vpliva in jih ne more spreminjati. Toda kljub nekaterim naravnim »nevšečnostim« – npr. naravnim ujmam – se terensko delo lahko prilagodi do tolikšne mere, da je izvedljivo. Izjeme nastopijo le v primeru, če naravnogeografski dejavniki ne omogočajo njegove izvedbe zaradi ekstremnih naravnih razmer v pokrajini.

Terensko delo na Kobarškem je izpolnilo svoj namen in bilo uspešno izvedeno. Zastavljeni cilji dela so potrdili, da se tovrstno delo pri pouku zgodovine zelo dobro obnese, še posebej, kadar so učenci soočeni z obilico (ne)predstavljenih zgodovinskih dogodkov, dogajanj in procesov, zaradi katerih »trening pomnjenja« postane odveč. Terensko delo, ki se nekoliko razlikuje od terenskega dela pri pouku geografije, je dokaz, da še tako ogromna količina zgodovinskih podatkov/dejstev postane lažje in hitrejšje usvojena, obenem tudi dostopnejša osnovnošolskim generacijam. To se pokaže kasneje, ko učenci s pomočjo terenskega dela in zaradi enostavnega in slikovitega prikaza dogodkov lažje usvojijo cilje in snov in ne potrebujejo dodatnega učenja doma.

Uporabnost količinsko obsežnih (zgodovinskih) podatkov ter njihova interpretacija v »avtentičnem okolju« sta osnovnošolskim učencem omogočila, da je »stara-nova« zgodovinska tema, obravnavana pri pouku zgodovine, postala veliko bolj razumljiva, kar se je posledično pokazalo tudi pri njihovih rezultatih. Pri nekaterih učencih je spodbudila pravo predramitev »učnoprocesnega viharja«, s katerim so učenci dosegali boljše učne rezultate ter v nadaljnji obravnavi tematike dosegali hitrejši in boljši nivo razumevanja ter analitičnega razmišljanja. Opazili smo tudi, da je tak način usvajanja podatkov pripomogel k boljšemu nadaljnjemu učnemu procesu pri drugih zgodovinskih temah. Tako je terensko delo pri usvajanju podatkov in zgodovinskega znanja resnično prineslo velik *preobrat* pri učnem procesu, saj je s terenskimi učnimi tehnikami in metodami omogočilo, da je uporaba podatkov in že usvojenih znanj dobila podobo trajno usvojenega in osmišljenega znanja.

Za povratno informacijo o uporabnosti znanja in uspešnosti izvedenega učnega procesa na terenu je služila analiza odgovorov učencev na delovnih listih. Uporabni so bili tudi podatki o rezultatih pisnega ocenjevanja znanja in podatki statistične obdelave anketnega vprašalnika o zadovoljstvu z izvedenim dnevom dejavnosti, kar vse na kratko predstavljamo v nadaljevanju.

Reševanje delovnih listov z zastavljenimi nalogami je potekalo sistematično in konstantno, kar je pomenilo, da so učenci ob vodenem obisku muzeja sproti odgovarjali, pri terenskem delu na prostem je reševanje potekalo tako, da so najprej reševali lažje naloge, nato pa prešli na zahtevnejše.

Poglejmo nekaj odgovorov učencev na različno zastavljena vprašanja in naloge na delovnih listih. Kot je bilo

zapisano, so bile naloge zastavljene kot naloge »odprtega tipa«, kar je učencem omogočilo, da so prosto odgovarjali na vprašanja, hkrati pa niso bili omejeni z že podanimi odgovori. Večina devetošolcev je odgovorila na vsa vprašanja, le peščica, predvsem učenci z učnimi težavami, je pustila nekaj vprašanj neodgovorjenih, vsekakor pa so neodgovorjena ostala zahtevnejša vprašanja. Vprašanja, ki so se navezovala na razstavljene predmete in druge eksponate v muzeju, niso predstavljala nobenih težav, učenci so jih reševali brez težav. Tu imam v mislih predvsem vprašanja, kot so bila »Naštej orožja, ki so jih uporabljali v prvi svetovni vojni«, »Nariši poljuben predmet«, »S pomočjo maketnih in reliefnih prikazov ugotovi, na katere ovire je vojska naletela pri vojskovanju« in podobno. Nanja so učenci odgovarjali popolnoma pravilno, nekoliko težav se je pojavilo pri vprašanjih, ki so zahtevala uporabo logičnega mišljenja, npr. vprašanje o oskrbi s hrano in pijačo vojakov na fronti. Pri tem so imeli težave učenci z učnimi težavami, nanje je pravilno odgovorila večina preostalih učencev. Učenci z učnimi težavami so na omenjeno vprašanje odgovorili, da je bila oskrba z živili in hrano motena zaradi »neprijateljskih odnosov med obema vojaškima silama«, nekateri pa so omenjeno vprašanje tudi izpustili oz. pustili prazno. To je storilo okoli 15 % učencev. Podobno se je zgodilo pri vprašanju »Kakšno je bilo življenje v zaledju fronte?«, na katerega je skoraj tri četrt učencev odgovorilo pravilno, medtem ko so nekoliko učno slabši učenci podajali odgovore, kot so »bilo jim je lepo, živeli so v miru, saj se jih vojna ni dotaknila«. Isti učenci so imeli podobne težave pri geografskem terenskem delu, in sicer pri orientaciji. Pri tem izpostavljam, da peščica učencev ni znala uporabljati kompasa, zato se je pojavila velika težava pri določanju strani neba v pokrajini. Vendar so zadrego rešili tako, da so si učenci pomagali med seboj. Enako je bilo pri branju kart, prav isti učenci so zopet naleteli na težavo pri nalogi, pri kateri so morali na karti označiti/pobarvati svoje stojišče ter glede na lego svojega stojišča določiti smer oz. lego stavb. Tudi tukaj so omenjeni učenci imeli težavo, na to nalogo ni znalo odgovoriti približno 20 % učencev. Naloge, ki so od učencev zahtevale uporabnost znanja, so bile slabše rešene v primerjavi z zgoraj navedenimi, le polovica učencev je pravilno znala razbrati merilo na karti ter nato izračunati razdaljo, ki jo je naloga zahtevala. Tu je veliko težavo predstavljala pretvorba merila v dejansko razdaljo, nekateri pa so imeli težave tudi pri matematičnih operacijah pri pretvorbi. Naloge višjih taksonomskih stopenj pa so bile rešene najslabše, saj jih je rešila slaba osmina učencev. Potrebno je izpostavili, da so bile omenjene naloge namenjene nadarjenim učencem, zato je bilo pričakovati, da bo njihovo reševanje otežkočeno. Res je, da so bila nekatera vprašanja za mnoge pretežavna, presenetljivo pa je bilo tudi dejstvo, da so nekatera zastavljena vprašanja bila bolje rešena, kot je bilo pričakovano. V prihodnje vsekakor kaže temu področju posvetiti več pozornosti in naloge višjih taksonomskih stopenj približati več učencem.

Rezultati pisnega testa so pokazali več uspešno usvojenih učnih ciljev, povezanih s soško fronto in dogajanjem na njej, z različnimi tipi nalog so učenci izkazali uporabo in razumevanja učne snovi, nekateri med njimi so pokazali tudi analizo in sintezo usvojenega znanja. Pri tem moramo poudariti, da je bila uspešnost učencev pri reševanju pisnega testa oziroma vprašanj, ki so se navezovala na tematiko terenskega dela, več kot zadovoljiva, saj je večina učencev pravilno odgovorila na zastavljena vprašanja. Glede na to, da so zastavljena vprašanja, navezujoč se na soško fronto in drugo terensko delo, predstavljala slabo četrtino vseh zastavljenih vprašanj na pisnem ocenjevanju znanja, je bil rezultat pravilnih rešitev izredno uspešen. To je dovolj zgovoren podatek, da je terensko delo pripomoglo k boljšemu razumevanju učne snovi, učenci so prek izkustvenega učenja doživljali in občutili nekatere nevidne segmente pokrajine, predstavljivost nekdanjih zgodovinskih dogajanj in razmer je postala bližja in posredno dostopna dožemanju osnovnošolcev. Obisk muzejskih ustanov, ki so kot žive formacije preteklih dogodkov, in ogled terena sta zelo pomembni komponenti pri poučevanju pretekle zgodovine, še posebno vojne zgodovine, pri kateri prikaz vojnih dogodkov na terenu pomeni približanje in lažjo predstavljivost dogajanj laičnemu prebivalstvu, tudi učencem.

Anketni vprašalnik je zajel nekaj kratkih vprašanj o evalvaciji dneva dejavnosti. Vprašanja so se na nanašala na izvedbo in organizacijo dneva dejavnosti in zadovoljstvo z njim, zajela pa so tudi oceno učencev o nadaljnjih priporočilih in izboljšavah. Statistična obdelava anketnega vprašalnika je pokazala, da je bilo zadovoljstvo učencev z izvedbo in organizacijo dneva več kot uspešno, saj ga je potrdila večina učencev, medtem ko je manjšina izpostavila kot pomanjkljivost predolgo vožnjo. Tudi vprašanje o priljubljenosti terenskega dela je pokazalo, da so bili osnovnošolci navdušeni nad tovrstnim delom. Tu gre poudariti, da je sprememba lokacije terenskega dela veliko pripomogla k navdušenju nad tovrstnim delom, saj se omenjeni obliki dela v preteklosti ni pripisovalo veliko pomena. Slednje je potrdila opravljena analiza, ki je pokazala, da učenci v prihodnje pričakujejo oziroma želijo nadaljevati s terenskim delom v pokrajini, nekateri so celo izrazili željo po pogosti izvedbi terenskega dela.

Danes terensko delo postaja vse bolj »udomačena« oblika učnega procesa, odvisna od učiteljeve odločitve ter njegovega pripisovanja pomena za učni proces. Iz doživete ga in preizkušene učnega dela na terenu lahko potrdimo, da terensko delo ne predstavlja vrzeli v učnem procesu, ki bi zavirale krepitev in spodbujanje učenčevih sposobnosti in veščin za usvajanje starih-novih znanj, temveč – nasprotno – ponuja pestrejše in lažje doseganje nekaterih ciljev oz. usvajanje nekaterih znanj, posebno v primerih, ko je učna snov v razredu vsebinsko težja in učencem težko razumljiva. Terensko delo zagotovo pomeni dobro popotnico v učenčevemu izkustvenemu učenju, hkrati pa je tudi sestavni del pridobivanja znanja na podlagi vseživljenjskega učenja.

VIRI IN LITERATURA

- Spletna stran: URL://<http://www.kobariski-muzej.si/slo/razstave.html> (8. 3. 2012).
- Spletna stran: URL://<http://www.kobariski-muzej.si/slo/razstave.html> (10. 8. 2012).
- Spletna stran: URL://<http://www.kmetija.si/Novica/dalec-od-oci-dalec-od-srca> (8. 3. 2012).
- Sicherl - Kafol, B. 2002. Glasbena didaktika v luči medpredmetnih povezav. V: Sodobna pedagogika, letnik 53, št. 2. Ljubljana: Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije.
- Marentič Požarnik, B. (2000). Psihologija učenja in pouka. Ljubljana: DZS.
- Trampuš, C. (1998). Obiščimo muzej. Ljubljana: DZS.
- Tavčar, L. (2003). Zgodovinska konstitucija modernega muzeja kot sestavine sodobne Zahodne civilizacije. Ljubljana: ISH.

Revija iz založbe Zavoda RS za šolstvo

Zgodovina v šoli



Letnik XXII, 2013, ISSN 1318-1416

Revijo Zgodovina v šoli izdaja Zavod RS za šolstvo od leta 1991 dalje, namenjena pa je učiteljem zgodovine v osnovnih in srednjih šolah. Revija prinaša številne kakovostne članke o sodobnih smereh v didaktiki pouka zgodovine in o izsledkih novejših raziskav iz vseh zgodovinskih obdobjev ter tako spodbuja uveljavljanje sodobnih didaktičnih pristopov in posodobitev pouka. Z objavo člankov s primeri dobre šolske prakse pa se omogoča izmenjavo izkušenj in zamisli inovativnih in ustvarjalnih učiteljev zgodovine. Letno izideta dve tematski številki. Digitalna objava števil od 1999 do 2010 je dostopna na spletnem portalu Slovenske zgodovine Sistory (<http://www.sistory.si/publikacije/?menu=270>).

Informacije in naročila:

- po pošti: Zavod RS za šolstvo, Poljanska cesta 28, 1000 Ljubljana
- po faksu: 01/3005199
- po elektronski pošti: zalozba@zrss.si
- na spletni strani: <http://www.zrss.si>

